

# Co je kniha? Kant k otázce autorských a nakladatelských práv<sup>1</sup>

Robin Pech

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

pechr@ff.cuni.cz

---

## Abstract:

### What is a Book? Kant on the Issue of Copyright and Publishing Law

The objective of the study is to present Kant's conception of copyright and publishing law. The author proceeds from two of Kant's lesser-known texts, the article "On the Injustice of Reprinting Books" ("Von der Unrechtmäßigkeit des Büchernachdrucks", 1785) and the treatise *On Turning Out Books* (*Über die Buchmacherei*, 1798), which he analyzes and interprets in relation to § 31 of *Metaphysics of Morals* (*Die Metaphysik der Sitten*, 1797), where Kant lays out and tries to answer the question "What is a book?" in the context of the discussions and conflicts of the period. On this basis, the author comes to the conclusion that Kant derives his conception of copyright and publishing law from his conception of the nature and function of the book as a manuscript and a printed text. It is further argued that the texts of Kant being scrutinized here can be additionally used for both historical as well as philosophical and systematic research of the issues related, on the one hand, to copyright and publishing law and, on the other, to the problematic of textuality and mediality, which is currently being discussed in the fields of systematic philosophy and the history of philosophy, including professional Kantian research.

**Keywords:** Immanuel Kant, critical philosophy, philosophy of law, copyright, publishing law, textuality, mediality

DOI: <https://doi.org/10.46854/fc.2022.1r.73>

---

## 1. Úvod

Kantova kritická filosofie se vyvíjela ve dvou paralelních liniích. První z nich je vyznačena otázkou po mezích legitimního užívání rozumu a podmínkách možnosti pravdivého poznání; druhá linie je vyznačena otázkou po povaze

---

<sup>1</sup> Tento text vznikl s podporou projektu GA UK 251516, *Rétorická dimenze Kantovy kritické filosofie*, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

přítomné doby a podstatě osvícenství.<sup>2</sup> Obě linie se přitom navzájem prolínají a kříží v pojmu kritiky: osvícenství je podle Kanta věkem kritiky a nejvyšší instancí kritiky je filosofie. Filosofie se tak stává tribunálem, který posuzuje sporné otázky doby a přispívá k jejich řešení. Kant, jak známo, formuloval celkem čtyři takové otázky; jsou to tyto: „Co mohu vědět?“, „Co mám konat?“, „V co smím doufat?“ a „Co je člověk?“.<sup>3</sup> Existovala však i celá řada dalších otázek, na které se v Kantově době hledala odpověď.

Jednou z nich byla i otázka „Co je kniha?“. K této otázce, kterou sám výslovně klade v § 31 *Metafyziky mravů*,<sup>4</sup> se Kant nejobšérněji vyjádřil v článku „O neoprávněnosti padělání knih“<sup>5</sup> a ve spise *O výrobě knih*,<sup>6</sup> jež podstatným způsobem ovlivnily jak dobové, tak pozdější diskuse nad otázkami autorských a nakladatelských práv. Krom nemalého historického významu mají oba texty také nemalý význam filosofický a systematický. Lze je totiž využít jak k historickému, tak filosofickému a systematickému zkoumání otázek týkajících se jednak autorských a nakladatelských práv, jednak samé podstaty a funkce psaného či tištěného textu, včetně textu filosofického. Že se v tomto případě nejedná pouze o otázky historické, ale také filosofické a systematické, musí při tom být zjevné každému, kdo je seznámen se současnými diskusemi nad otázkami textuality a mediality, které se na poli akademické filosofie vedou od druhé poloviny 20. století a které se mezitím přesunuly také na pole odborného kantovského bádání.<sup>7</sup> Výše uvedené Kantovy texty, článek „O neoprávněnosti padělání knih“ a spis *O výrobě knih*, se tak společně s § 31

- 2 Viz Foucault, M., Co je to osvícenství? Přel. S. Polášek. *Filosofický časopis*, 41, 1993, č. 3, s. 368 nn. Dále srov. Foucault, M., *Qu'est-ce que la critique? Suivie de La culture de soi*. Paris, Vrin 2015, s. 42.
- 3 AA IX, 25. Zkratkou AA – s následným uvedením příslušného svazku a čísla strany – odkazují na akademické vydání Kantových sebraných spisů: Kant, I., *Gesammelte Schriften*. Hrsg. Königlich Preussische Akademie der Wissenschaften, Bd. I nn., Berlin, Georg Reimer 1900 nn. *Kritika čistého rozumu* je citována podle originální paginace prvního a druhého vydání pod standardní zkratkou A pro první a B pro druhé vydání. Český překlad: Kant, I., *Kritika čistého rozumu*. Přel. J. Loužil – J. Chotaš – I. Chvatík. Praha, OIKOYMENH 2001.
- 4 Kant, I., *Die Metaphysik der Sitten*. Königsberg, Friedrich Nicolovius 1797, § 31. AA VI, 289–291.
- 5 Kant, I., Über die Buchmacherei. Zwei Briefe an Herrn Friedrich Nicolai von Immanuel Kant. AA VIII, 431–438. Původně otištěno jako samostatný spis *Ueber die Buchmacherei. Zwey Briefe an Herrn Friedrich Nicolai*. Königsberg, Friedrich Nicolovius 1798.
- 6 Kant, I., *Von der Unrechtmäßigkeit des Büchernachdrucks*. AA VIII, 77–87. Původně otištěno v: *Berlinische Monatsschrift*, 5, 1785, s. 403–417.
- 7 K diskusím nad otázkami textuality a mediality na poli akademické filosofie viz např. Nagl, L. – Silverman, H. J. (Hrsg.), *Textualität der Philosophie. Philosophie und Literatur*. Wien – München, Oldenbourg 1994, s. 7–11; s. 246–257; či Krtilová, K. – Svatoňová, K. (ed.), *Medienwissenschaft. Východiska a aktuální pozice německé filozofie a teorie médií*. Přel. M. Ritter – M. Pokorný – P. Mareš. Praha, Academia 2016, zejm. s. 7–11, 246–257; k přesunu a pronikání problematiky textuality a mediality na pole kantovského bádání viz např. Thiel, D., „... wovon das Volk keine Notiz nimmt“. Kant über Publizieren und das Publizieren über Kant. In: Schnöcker, D. – Zwenger, T. (Hrsg.), *Kant verstehen / Understanding Kant. Über die Interpretation philosophischer Texte*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2010, s. 242–271.

*Metafyziky mravů* jeví ve zcela novém světle, totiž jako možné východisko a podklad k ryze současným diskusím a sporům.

## 2. Co je kniha?

Kant tuto otázku klade v § 31 *Metafyziky mravů*, a to v souvislosti s problémem duševního díla a duševního vlastnictví.<sup>8</sup> Vstupuje tím do diskuse, která se v jeho době vedla kolem problému padělání knih, tj. vydávání knih bez vědomí, souhlasu a pověření autora.<sup>9</sup> Uvedený problém Kant chápe a určuje jako problém právní. Týká se totiž vzájemného vztahu autora a nakladatele a vzájemné vztahy mezi lidmi upravují právní normy, předpisy a zákony. Ve shodě s dobovým pojetím rozlišuje Kant mezi *přirozenými* a *pozitivními* zákony.<sup>10</sup> Činí tak vzhledem k tomu, na čem se zakládá jejich platnost. Zatímco platnost pozitivního zákona zaručuje stát, platnost přirozeného zákona zaručuje rozum.<sup>11</sup> V době, kdy Kant vstoupil do diskuse o autorských a nakladatelských právech, ještě v německých zemích neexistovaly odpovídající pozitivní zákony, na které by se dalo odvolat. Oprávněnost či neoprávněnost padělání knih nebylo tedy možné posuzovat vzhledem k pozitivnímu, ale nanejvýš vzhledem k přirozenému právu; Kant byl proto nucen konstatovat, že i když padělání knih neodporuje pozitivním zákonům státu, je přesto neoprávněné, jelikož odporuje přirozeným zákonům rozumu.

Přestupek vůči zákonům státu lze s Kantem kvalifikovat jako *kriminální* přečin, tedy jako zločin, který zasluhuje trest; přestupek vůči zákonům rozumu lze však spolu s ním kvalifikovat nanejvýš jako *logický* přečin, tedy jako rozpor, který zasluhuje kritiku. Rozpory, které s sebou nese vydávání textů bez odpovídajícího vědomí, souhlasu a pověření autora, Kant analyzuje v článku „O neoprávněnosti padělání knih“, který má dvojitý cíl: na jedné straně objasňuje ideu oprávněné nakladatelské činnosti, na straně druhé pak dokazuje neoprávněnost padělatelské činnosti. Padělatelská a nakladatelská činnost se přitom podle Kanta fakticky nijak neliší; rozdíl mezi nimi není totiž faktický, ale právní. Padělatel je vydavatel, který ke své činnosti nemá potřebné oprávnění.<sup>12</sup>

8 AA VI, 289 nn.

9 Historické okolnosti celé diskuse, do které se vedle Kanta zapojili také např. Lessing, Wieland či Fichte, a to včetně jednotlivých příspěvků a stanovisek, podrobně shrnují: R. Wittmann (Der Gerechtfertigte Nachdrucker? Nachdruck und literarisches Leben im 18. Jahrhundert. In: týž, *Buchmarkt und Lektüre im 18. und 19. Jahrhundert. Beiträge zum literarischen Leben 1750–1880*. Tübingen, Niemeyer 1982, s. 69–92); či J. A. McCarthy (Literatur als Eigentum: Urheberrechtliche Aspekte der Buchhandelsrevolution. *Modern Language Notes*, 104, 1989, Nr. 3, s. 531–547).

10 AA VI, 237.

11 AA VI, 224.

12 AA VIII, 81–82; VI, 289.

Důkaz týkající se oprávnění k určité činnosti, a nikoli této činnosti samé Kant v návaznosti na tehdejší právní terminologii nazývá *dedukcí*, čímž dává najevo, že argumentuje způsobem, který by v případě potřeby bylo možné uplatnit u soudu.<sup>13</sup> V případě uvažovaného soudního sporu nakladatele s padělatelem se Kant zcela jednoznačně staví na stranu nakladatele. Proto jedná hájí práva nakladatele vůči padělateli, jednak vyvrací práva padělatele vůči nakladateli. Z tohoto důvodu jeho argumentace sestává ze dvou návazných kroků, ze dvou samostatných důkazů, kterým jsou vyhrazeny dvě hlavní části výše uvedeného textu, k nimž Kant navíc závěrem připojuje obecnou poznámku.

Jestliže je důkaz oprávněnosti nakladatelské činnosti i důkaz neoprávněnosti padělatelské činnosti proveden vzhledem k *ideji* příslušného oprávnění, obecná poznámka, která je k oběma důkazům v závěru připojena, je formulována s ohledem k *obecnému chápání*.<sup>14</sup> Obecné chápání zahrnuje a vyjadřuje to, na čem existuje obecná shoda, a s čím by tudíž mohl souhlasit každý. V podstatě se tedy jedná o to, co Kant v jiné souvislosti nazývá „obecným rozumem“, který je protikladem „školeného rozumu“.<sup>15</sup> Zohlednění obecného chápání a obecného rozumu v otázce oprávněnosti či neoprávněnosti padělání knih je tak zcela v souladu s Kantovým přesvědčením, podle kterého je důležité „zkoušet poznání na lidech, jejichž rozum není závislý na žádné

13 AA VIII, 79; 87. Pojem *dedukce* (*Deduktion*) Kant prokazatelně přebírá z dobové právní vědy, kde se jej užívalo k označení důkazního postupu, který se zaměřuje na otázku oprávněnosti (*questio iuris*), nikoli na otázku faktičnosti (*questio facti*) skutku, jenž je předmětem soudního sporu (srov. A 84/B 116 nn.). Z toho, že Kant tento důkazní postup uplatňuje jak na půdě praktické, tak na půdě teoretické filosofie, lze vyvodit jisté závěry ve vztahu k jeho pojetí lidského rozumu. Opakovaně se v této souvislosti poukazuje na to, že Kantovo pojetí rozumu a racionality je v podstatě *juristické*. Srov. Pievatolo, K. Ch., *The Tribunal of Reason: Kant and the Juridical Nature of Pure Reason*. *Ratio Juris*, 12, 1999, No. 3, s. 311–315; Møller, Ch., *The Court of Reason in Kant's Critique of Pure Reason*. *Kant-Studien*, 104, 2013, No. 3, s. 301–320. Tomu nasvědčuje i celá řada dalších indicií, včetně nejrůznějších právních a soudních metafor, které se v Kantových textech tak často vyskytují. Funkce těchto metafor není jen ornamentální, ale také heuristická; neslouží pouze k efektnímu vyjádření, ale také k vlastnímu pojetí a uchopení odpovídajících pojmů a myšlenek. Viz Oesterreich, P. L., *Vom Vernunftgerichtshof zum Weltgericht. Gerichtliche Metaphorik bei Kant und Hegel*. In: Bowman, B. (Hrsg.), *Darstellung und Erkenntnis: Beiträge zur Rolle nichtpropositionaler Erkenntnisformen in der deutschen Philosophie und Literatur nach Kant*. Paderborn, Mentis 2017, s. 45–52. Zkoumání juristických pojmů a metafor, které se na poli kantovského bádání v poslední době těší nepoměrně většímu zájmu, než tomu bylo dříve, staví Kantovu kritickou filosofii do zcela nového světla. Poukazuje totiž na důležitost jeho vlastního filosofie práva a otevírá cestu k jejímu systematickému zhodnocení. Viz Busch, W., *Die Entstehung der kritischen Rechtsphilosophie Kants*. Berlin, De Gruyter 1979, s. 1–3; Kaulbach, F., *Studien zur späten Rechtsphilosophie Kant und ihre transzendentale Methode*. Würzburg, Königshausen & Neumann 1982, s. 7–9; s. 111–134; či Küsters, G.-W., *Kants Rechtsphilosophie*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1998, s. 11.

14 AA VIII, 84–87.

15 AA V, 293. Srov. AA II, 269; B XXXII; AA IV, 369 nn.; AA VII, 139 n.; IX, 79.

škole“.<sup>16</sup> Vzhledem k tomu, že je obecná poznámka uzpůsobena možností obecného chápání, a nikoli nárokům odbornosti, nabízí při analýze vedoucí k pochopení Kantovy argumentace ve věci oprávněného a neoprávněného vydávání knih cenné východisko. Jasně totiž ukazuje, že Kantovo pojetí nakladatelské a padělatelské činnosti se zakládá na určitém pojetí podstaty a funkce knihy.

### 3. Kniha jako řeč k publiku

Vycházejí z obecného chápání, odlišuje Kant knihu a umělecké dílo: od uměleckého díla se kniha liší tím, že není pouze věcí, ale také výkonem.<sup>17</sup> Umělecké dílo, např. kresba, malba, rytina či socha, má povahu věci, zatímco kniha má zároveň povahu výkonu, který Kant blíže určuje jako „řeč k publiku“.<sup>18</sup> Základní rozdíl mezi věcí a výkonem spočívá podle Kanta v tom, že věc může existovat samostatně, sama o sobě, zatímco výkon, v tomto případě výkon řeči, pouze ve vztahu ke svému původci.<sup>19</sup> Původcem řečového výkonu, který představuje kniha, je osoba autora. Řeč, s níž se autor obrací k veřejnosti, náleží tedy pouze jemu a nikomu jinému. Tím se liší od věci, která může náležet různým lidem, a tedy měnit vlastníka. Řeč, kterou prostředkuje kniha, vlastníka měnit nemůže, protože se nejedná o věc, ale o výkon. Nemůže si ji tudíž přivlastnit nikdo jiný, leda za cenu porušení autorových práv, která, jak Kant tvrdí, nespočívají „ve věci“, nýbrž „v jeho vlastní osobě“.<sup>20</sup> Autorská práva se tedy podle Kanta nevztahují k rukopisnému či tištěnému exempláři knihy, ale k řeči, kterou dotyčný exemplář prostředkuje.

Vztah, který vzniká mezi autorem a jeho řečí, není vztahem, který nastává mezi věcí a jejím majitelem, nýbrž vztahem, který nastává mezi výkonem a jeho původcem. Tento rozdíl, odlišný smysl, v němž věc náleží svému majiteli a výkon svému původci, Kant opět zachycuje a vyjadřuje v právní terminologii: na jedné straně se jedná o vztah spadající do oblasti *věcného práva*, na straně druhé o vztah spadající do oblasti *práva osobního*.<sup>21</sup> Věcné právo vymezuje vztah člověka k věcem, osobní právo upravuje vztah člověka k druhým lidem. Nedostatkem dobové diskuse nad otázkou autorských práv tak bylo podle Kanta právě to, že se rozlišení mezi věcným a osobním právem nebralo dostatečně v potaz. Jestliže se tedy autorská práva později stala pevnou

16 AA IX, 66.

17 AA VIII, 86.

18 Tamtéž; AA VI, 289.

19 AA VIII, 86.

20 Tamtéž.

21 Tamtéž; srov. AA VI, 289.

součástí diskuse o právech na ochranu osobnosti, stalo se tak mj. i Kantovou zásluhou.<sup>22</sup> Dokud ale tato práva nebyla začleněna do oboru pozitivního práva, které garantuje stát, bylo je možno hledat pouze v oboru přirozeného práva, které zaručuje rozum. Protože nemohl dokázat, že porušování autorových práv je v rozporu s platnými zákony státu, dokazoval Kant alespoň to, že je v rozporu s přirozenými zákony rozumu, a tedy obsahuje logický rozpor.

Rozpor, který zde nastává, Kant ukazuje na případech porušování autorových práv ze strany nakladatele, k němuž dochází buď tím, že nakladatel vydává autorovu knihu pod svým vlastním jménem, nebo tím, že ji sice vydává pod autorovým jménem, ale bez jeho vědomí a souhlasu, pouze na základě vlastnictví rukopisného či tištěného exempláře jeho knihy. V obou případech je nakladatelova činnost neoprávněná, jelikož porušuje autorovo „nezcizitelné právo (*ius personalissimum*) na to, aby prostřednictvím kohokoli jiného vždy mluvil on *sám*, takže nikdo nesmí tutéž řeč k veřejnosti pronášet jinak než jeho (autorovým) jménem.“<sup>23</sup> Pokud tedy nakladatel autorovu knihu vydává pod svým vlastním jménem, znemožňuje mu tím, aby mluvil k veřejnosti; pokud autorovu knihu vydává bez jeho vědomí a souhlasu, neděná jeho jménem, a tedy s jeho pověřením. Nakladatel je pouze prostředníkem mezi autorem a veřejností. Oprávnění ke své činnosti proto nezískává na základě vlastnictví rukopisného či tištěného exempláře autorovy knihy, ale výhradně na základě autorova odpovídajícího pověření a zplnomocnění. Pouze na tomto smluvním základě získává nakladatel právo prostředkovat autorovu řeč veřejnosti. Podobně jako autor má proto i nakladatel svá práva, která mohou být porušena ze strany padělatele. Autorova práva se ale vztahují ke knize jakožto řeči, zatímco nakladatelova práva se vztahují ke knize jakožto exempláři. Autorská práva jsou tudíž porušena tehdy, když si někdo přivlastňuje autorovu řeč k veřejnosti; nakladatelská práva jsou však porušena tehdy, když si někdo přivlastňuje nakladatelovu plnou moc zprostředkovat veřejnosti tištěný exemplář autorovy řeči. Padělatel, který vydává knihu bez vědomí, souhlasu a pověření autora, avšak pod jeho jménem, tedy neporušuje autorská, nýbrž nakladatelská práva.<sup>24</sup>

22 Srov. Chartier, R., Qu'est-ce qu'un livre? Métaphores anciennes, concepts des Lumières et réalités numériques. *Le français aujourd'hui*, 2012/2013, 178, s. 11–19; popř. Chartier, R., *La main de l'auteur et l'esprit de l'imprimeur: XVIe-XVIIIe siècle*. Paris, Gallimard 2015, s. 43–48; či Laroche, G., Od Kanta k Foucaultovi: Co zbývá z autorského práva? Přel. P. Turek. *Filosofický časopis*, 46, 1998, 4, s. 631–645.

23 AA VIII, 86.

24 AA VIII, 82.

#### 4. Kniha jako prostředek přenosu

Zatímco rukopisný exemplář knihy je původním dílem autora, tištěný exemplář knihy je dodatečným výtvořem nakladatele. Mezi autorským rukopisem a nakladatelským výtiskem tak vzniká rozdíl, který není obsahový, ale formální. Z hlediska obsahu se totiž rukopis od výtisku nijak neliší. Vztah mezi nimi tedy Kant chápe a vymezuje jako vztah *originálu a kopie*.<sup>25</sup> Tištěná kopie prostředkuje tentýž obsah, jaký prostředkuje rukopisný originál. Tím, co se zde liší, tedy není obsah, nýbrž forma jeho zprostředkování. Rukopisný originál i tištěná kopie knihy obsahují a prostředkují autorovu řeč k veřejnosti; veřejnosti je však autorova řeč přístupná teprve ve formě nakladatelského výtisku, nikoli ve formě autorského rukopisu. Autorský rukopis i nakladatelský výtisk plní tak ve vztahu k obsahu knihy tutéž funkci, totiž funkci prostředku a nosiče autorovy řeči; tuto funkci nicméně každý naplňuje odlišným způsobem. Způsob, jakým se tato funkce realizuje, se v případě autorského rukopisu i nakladatelského výtisku liší podle toho, jakým způsobem a s využitím jakých prostředků dochází k produkci, distribuci a recepci autorovy řeči.

Podle obecné Kantovy definice je kniha „písemný záznam (zda je zaznamenán psacím perem nebo tiskařskými literami, na několika či mnoha listech, je zde lhostejné) představující řeč, kterou někdo pronáší k publiku skrze viditelné jazykové znaky“.<sup>26</sup> Uvedená definice se však týká podstaty knihy, nikoli její funkce. Podstatu knihy Kant vymezuje s ohledem k jejímu ideovému obsahu, funkci knihy však vymezuje s ohledem k její materiální formě. Vzhledem k ideovému obsahu definuje knihu jako *řeč k publiku*, vzhledem k materiální formě ji však definuje jako *prostředek přenosu*.<sup>27</sup> V případě definice, která se týká podstaty knihy, je tedy možné odhlédnout od její materiální formy; v případě definice, která se týká funkce knihy, to ale možné není. Zde je naopak nezbytné zohlednit, jaké materiální a technické prostředky byly užity k produkci, distribuci a recepci daného písemného záznamu. To, zda je zaznamenán psacím perem nebo tiskařskými literami, na několika či mnoha listech, totiž spoluurčuje funkci, kterou plní. Pokud je text produkován, distribuován a recipován ve formě rukopisného exempláře, pak autor mluví ke čtenáři jako *soukromá* osoba; pokud je ale produkován, distribuován a recipován ve formě tištěného exempláře, mluví autor ke čtenáři jako *veřejná* osoba.<sup>28</sup> Rukopisný text je prostředkem soukromé, tištěný text naopak veřejné komunikace.

25 AA VIII, 85.

26 AA VI, 289.

27 AA VIII, 81.

28 AA XVI, 782.

Veřejná komunikace, která se v Kantově pojetí uskutečňuje prostřednictvím tištěných, nikoli rukopisných textů, tak zjevně předpokládá použití odpovídajících materiálních a technických prostředků. Základním materiálním a technickým předpokladem písemné komunikace s veřejností se proto Kantovi stává znalost a užívání *knihtisku*. Protože je základním předpokladem veřejné komunikace, je znalost a využívání *knihtisku* také základním předpokladem a podmínkou veřejné diskuse, veřejné směny myšlenek, veřejného užívání rozumu a s ním spojeného osvícenství a pokroku.<sup>29</sup> Kantovo pojetí osvícenství, které leží v základě jeho úvah o podstatě a funkci knihy, je proto zapotřebí vidět a chápat na pozadí historického přechodu od *kultury rukopisu* ke *kultuře výtisku*, který v Evropě probíhal v přímé souvislosti s vynálezem a všeobecným rozšířením *knihtisku* zhruba od první poloviny 15. století do druhé poloviny 18. století. Osvícenství, které se v Evropě šíří v 17. a 18. století a na jehož ideje a ideály Kant kriticky navazuje, je již zcela jednoznačně kulturou založenou na produkci, distribuci a recepci tištěných textů a knih.<sup>30</sup>

## 5. Kniha jako slovesná a myšlenková forma

Tištěný exemplář knihy prostředkuje veřejnosti autorovu „uváženou řeč“.<sup>31</sup> Autor jeho prostřednictvím veřejnosti sděluje myšlenky, které předtím sám promyslel a uvážil. Výsledkem těchto předchozích úvah je nejprve rukopisný text, který se následně může, ale také nemusí stát základem nakladatelského výtisku. Jestliže nakladatelský výtisk vzniká na základě autorova rukopisu, tento rukopis sám vzniká na základě rukopisných poznámek, které si autor průběžně pořizuje, aby jejich prostřednictvím zaznamenal výsledky svých předběžných úvah a meditací, neboť „při meditování je zapotřebí vykonat předběžná zkoumání, zapsat si je a poté uspořádat, což je vlastním smyslem meditací“.<sup>32</sup> Jestliže prostřednictvím rukopisného a tištěného exempláře své knihy autor sděluje své myšlenky veřejnosti, prostřednictvím přípravných rukopisných poznámek si je nejprve sám ujasňuje a třídí.

Rukopisná poznámka je tedy prostředkem rozvoje autorova vlastního *myšlení*, zatímco kniha je prostředkem veřejného sdělování a šíření jeho *myšlenek*. Myšlenky sdělované veřejnosti prostřednictvím rukopisného či tištěného

29 AA XV, 777; 893 n.

30 Viz zejm. Eisenstein, E. L., *The Printing Press as an Agent of Change. Communication and Cultural Transformation in Early Modern Europe*. Cambridge, Cambridge University Press 1979, s. 3–42; a též, *The Printing Revolution in Early Modern Europe*. Cambridge, Cambridge University Press 1983, s. 3–12. Srov. též Curran, J. V., *Oral Readings, Print Culture, and the German Enlightenment. The Modern Language Review*, 100, 2005, No. 3, s. 685–697.

31 AA VIII, 81.

32 AA XXIX, 601.



exempláře autorovy knihy mají proto nutně rozvinutější a ucelenější podobu; jeho vlastní myšlení, které se rozvíjí a uskutečňuje prostřednictvím rukopisných poznámek, má naproti tomu podobu spíše útržkovitou. Z těchto důvodů je kniha pro Kanta prostředkem *systematického* způsobu myšlení, poznámka však prostředkem *fragmentárního* způsobu uvažování.<sup>33</sup> Jedno i druhé představuje tedy odlišné slovesné a myšlenkové formy. Vzhledem k tomu, že myšlenkový systém vzniká na základě myšlenkových fragmentů, vzniká obdobně také kniha na základě dílčích rukopisných poznámek, které mohou mít různou podobu a mohou se lišit podle toho, s jakou podrobností jsou rozvedeny a jakým způsobem jsou uspořádány.<sup>34</sup>

Rozdíl, který Kant činí mezi knihou, jež je výsledkem systematického myšlení, a rukopisnou poznámkou, která je výsledkem fragmentárního myšlení, se pak následně promítá i do jeho chápání nakladatelské činnosti. Z Kantova obecného pojetí podstaty a funkce knihy tedy vyplývá, že soukromé rukopisné poznámky nelze považovat a vydávat za knihu; není proto žádný důvod je uveřejňovat. V jejich případě se totiž nejedná o řeč, se kterou se autor obrací k veřejnosti, aby jí sdělil své myšlenky, nýbrž o řeč, se kterou se obrací sám k sobě, aby si své myšlenky postupně ujasnil a utřídil. Nakladatel, který by uveřejnil autorovy soukromé rukopisné poznámky, by tím změnil jejich vlastní podstatu a původní funkci, a to natolik, že by se, řečeno s Kantem, „dopustil bezpráví, kdyby ji vydal pod jménem autora originálu“.<sup>35</sup> Kdo by tedy soukromé rukopisné poznámky a fragmenty uveřejnil pod jménem jejich původního autora, počínal by si stejně neoprávněně jako ten, kdo by knihu jiného autora uveřejnil pod svým vlastním jménem, nebo ten, kdo by ji uveřejnil bez autorova vědomí, souhlasu a pověření. Uveřejňování rukopisných a myšlenkových fragmentů tím sice není zcela vyloučeno, ale muselo by se řídit podle jiných pravidel, než jsou pravidla pro uveřejňování a vydávání ucelených spisů a knih. Rukopisné a myšlenkové fragmenty, na rozdíl od spisů a knih, by nakladatel nemohl a nesměl uveřejňovat pod jménem jejich původního autora, ale nanejvýš pod svým vlastním jménem, a tedy na svou vlastní odpovědnost.

## 6. Odpovědnost autora a nakladatele

Odpovědností autora je sdělování myšlenek veřejnosti, odpovědností nakladatele jejich veřejné šíření. Jak sdělování myšlenek, za které odpovídá autor, tak jejich šíření, za které odpovídá nakladatel, je nicméně činností, která spočívá v oslovování veřejnosti. Oba, autor i nakladatel, veřejnost oslovují prostřednictvím spisů a knih; každý z nich tak ale činí jiným způsobem.

33 AA XVI, 785; Refl. 3338.

34 AA XVI, 784; Refl. 3335.

35 AA VIII, 87.

Zatímco autor mluví *k veřejnosti*, nakladatel mluví *veřejně*.<sup>36</sup> Autor veřejnosti sděluje své myšlenky, nakladatel myšlenky sám nesděluje, ale šíří. Činnost autora a nakladatele se proto navzájem prolíná: autor mluví veřejně prostřednictvím nakladatele, nakladatel mluví k veřejnosti prostřednictvím autora. Nakladatel veřejnost oslovuje tak, že jí prostředkuje tištěné exempláře autorovy řeči; autor ji oslovuje tak, že se na ni obrací prostřednictvím nakladatelských výtisků.<sup>37</sup> Za myšlenkový obsah a jazykovou formu řeči, kterou společně prostředkují veřejnosti, pak ale zodpovídá pouze její autor; nakladatel zodpovídá pouze za její přenos a šíření prostřednictvím knihtisku.

Za určitých okolností se však odpovědnost autora i nakladatele vzájemně překrývá. Zdaleka přitom nejde jen o případ, kdy je osoba autora totožná s osobou nakladatele.<sup>38</sup> Dvěma dalšími případy překrývání odpovědnosti autora s odpovědností nakladatele se Kant zabývá ve spise *O výrobě knih*, ve kterém jsou některé jeho závěry a teze ohledně vzájemného vztahu mezi autorem a nakladatelem, jež byly formulovány již v § 31 *Metafyziky mravů* a v článku „O neoprávněnosti padělání knih“, blíže rozvedeny a konkretizovány. Kant zde totiž náležitosti a nedostatky nakladatelské činnosti ukazuje na konkrétním příkladu Friedricha Nicolaie, svého současníka a významného představitele německého osvícenství. Nicolaiovu nakladatelskou činnost zde ovšem již neposuzuje jen podle toho, zda je oprávněná či neoprávněná, ale také podle toho, zda je poctivá či nepoctivá. Oprávněnost či neoprávněnost nakladatelské činnosti Kant posuzuje z právního hlediska, a tedy s ohledem na to, zda je v souladu s pozitivním či přirozeným právem; její poctivost či nepoctivost však hodnotí z morálního hlediska, tedy s ohledem na to, zda je v souladu s morální povinností každého člověka být poctivý, tzn. upřímný a pravdomluvný.<sup>39</sup> Královecký filosof při tom dochází k závěru, že Nicolaiova nakladatelská činnost sice není protiprávní, přesto je ale neoprávněná a nemorální, protože je v rozporu s přirozeným právem a protože je nepoctivá.<sup>40</sup>

Skutečnost, že Kant Nicolaiovu nakladatelskou činnost prohlašuje za nepoctivou, problematizuje obvyklou interpretaci spisu *O výrobě knih*, kterou svého času prosazoval již Nicolai sám a kterou prosazuje také většina novějších komentátorů a interpretů. Podle této interpretace Kant v uvedeném spise vystupuje proti tomu, co Nicolai sám napsal a řekl na adresu jeho kritické filosofie. V této souvislosti se obvykle poukazuje na fakt, že Nicolai v několika autorských textech, zejména pak ve dvou satirických románech *Příběh jednoho tlustého muže*<sup>41</sup> a *Život a názory Sempronia Gundiberta*, německého filo-

36 AA VIII, 80 n.

37 Tamtéž.

38 AA VIII, 84, pozn.

39 AA VIII, 437. Srov. zejm. AA VI, 427 nn. a AA VIII, 370.

40 AA VIII, 437 n.

41 Nicolai, Ch. F., *Geschichte eines dicken Mannes*. Königsberg, Friedrich Nicolovius 1794.

sofa,<sup>42</sup> Kantovu kritickou filosofií nevybíravým způsobem napadá a zesměšňuje.<sup>43</sup> Proti této interpretaci však svědčí to, že ve spise *O výrobě knih* se Kant nevyjadřuje o Nicolaiově autorské, nýbrž nakladatelské činnosti. Oč mu zde běží, není tedy to, jak si Nicolai počíná v roli autora, nýbrž to, jak si počíná v roli nakladatele, když uveřejňuje spisy a knihy jiných autorů. Nepoctivost tedy Kant Nicolaiovi vytýká jako nakladateli, nikoli jako autorovi; přičemž k tomu využívá příkladu dvou textů, které Nicolai coby nakladatel buďto sám uveřejnil, nebo nechal uveřejnit.

Prvním příkladem je rukopisný fragment s názvem *O teorii a praxi*,<sup>44</sup> který byl nalezen v pozůstalosti německého právního a politického myslitele Justa Mösera „a o kterém“, jak píše Kant, „se pan Nicolai domnívá, že by mu je[ ] předal sám Möser, kdyby je[ ] býval dokončil“;<sup>45</sup> druhým příkladem, který Kant zmiňuje, je výše zmíněný román *Život a názory Sempronia Gundiberta, německého filosofa*, který, jak si lze povšimnout, je zde zmiňován jako příklad Nicolaiovy nakladatelské, nikoli autorské činnosti.<sup>46</sup> V případě prvního textu se Nicolaiova nakladatelská nepoctivost projevuje tím, že pod Möserovým jménem uveřejňuje, resp. nechává uveřejnit rukopisný fragment, který původně nebyl určený k publikaci; v druhém případě pak tím, že ve svém nakladatelství vydává texty autorů, kteří zde pod svým vlastním jménem, a tudíž na vlastní odpovědnost uveřejňují texty, které si u nich Nicolai objednal a jejichž obsah a formu sám vymyslel. Poprvé se tedy Nicolaiova nepoctivost v roli nakladatele ukazuje v tom, že *předstírá*, že k uveřejnění rukopisného textu získal potřebné oprávnění, podruhé v tom, že *zastírá* svoji autorskou spoluzodpovědnost za obsah a formu textů, které v jeho nakladatelství uveřejňují jiní autoři. Jestliže v druhém případě je Nicolaiova nakladatelská činnost pouze nepoctivá, v prvním případě je navíc neoprávněná, protože se uskutečňuje bez odpovídajícího oprávnění a zplnomocnění ze strany autora originálu, které podle Kanta nesmí být nikdy pouze předpokládáno.<sup>47</sup>

42 Nicolai, Ch. F., *Leben und Meinungen Sempronius Gundibert's, eines deutschen Philosophen: nebst zwey Urkunden der neuesten deutschen Philosophie*. Berlin – Stettin, Friedrich Nicolovius 1798.

43 Viz např. Reiss, H., Ueber die Buchmacherey. Zwei Briefe an Herrn Friedrich Nicolai. Anmerkungen zum Text dieser Schrift in der Akademieausgabe – eine Vorarbeit für eine neue verbesserte Edition. *Kant-Studien*, 96, 2005, Nr. 3, s. 375–399.

44 Tento text byl z Nicolaiovy iniciativy poprvé a ve zkrácené podobě uveřejněn pod názvem „Über die Erblichkeit des Herrenstandes bei gewissen Familien, mit Einwilligung des Volkes“ (*Berlinische Blätter*, II, 1796, s. 116 nn.), podruhé pak v původní, nezkrácené podobě pod názvem „Über Theorie und Praxis“ (Möser, J., *Vermischte Schriften*. Zweyter Theil. Berlin – Stettin, Friedrich Nicolovius 1798, s. 86–105).

45 AA VIII, 433.

46 AA VIII, 437.

47 AA VIII, 81 n. Předložená interpretace Kantova spisu *O výrobě knih* má oproti interpretaci obvyklé tu výhodu, že umožňuje pochopit, v jakém smyslu zde Kant uvažuje a mluví o Nicolaiově

## 7. Závěr

Otázku „Co je kniha?“, kterou klade v § 31 *Metafyziky mravů* a na kterou odpovídá v článku „O neoprávněnosti padělání knih“ a spise *O výrobě knih*, Kant sám chápe a určuje jako otázku právní, bylo by ji však možno pochopit také jako otázku transcendentální. Právní význam má tato otázka tehdy, když se klade a zodpovídá v souvislosti s problémem autorských a nakladatelských práv; když se ale klade a zodpovídá v souvislosti s problémem podstaty a funkce rukopisného a tištěného textu, získává význam transcendentální. V tomto případě se totiž netýká vzájemného vztahu mezi autorem a nakladatelem, nýbrž podmínek a možností lidského rozumu a myšlení vůbec. Obě perspektivy, právní a transcendentální, se přitom u Kanta vzájemně stýkají a prostupují, jelikož k transcendentálnímu zkoumání podmínek a možností lidského rozumu Kant přistupuje z právního hlediska: činnost rozumu pojmá jako zvláštní případ lidského jednání, u kterého je možno se ptát po jeho *faktickém výkonu*, nebo po jeho *oprávnění*.<sup>48</sup> *Questio iuris* má však v Kantově pojetí zjevnou metodickou přednost, protože se týká obecných rozumových a myšlenkových zákonů; *questio facti* je naopak upozaděna, protože se týká pouze jednotlivých rozumových a myšlenkových výkonů.

S využitím první otázky Kant dále zkoumá a odhaluje základní logické struktury, které podmiňují veškerou rozumovou a myšlenkovou činnost; s využitím druhé otázky by však bylo možné dále zkoumat a odhalit základní faktické struktury, které podmiňují každý jednotlivý rozumový a myšlenkový výkon. Zkoumání faktických podmínek činnosti lidského rozumu není přitom nijak v rozporu se zkoumáním jejích logických podmínek; spíše na ně navazuje a tvoří jeho doplněk. Zaměřuje se na problém, který Kant svým transcendentálně-filosofickým zkoumáním činnosti lidského rozumu sám

---

(pokr. pozn. č. 47) autorství: neuvažuje a nemluví o něm v souvislosti s texty, které Nicolai uveřejnil jako autor, tedy pod svým vlastním jménem, ale v souvislosti s texty, které uveřejnil jako nakladatel, tedy pod cizím jménem, přičemž porušil svou morální povinnost být poctivý, jelikož se nepřiznal ke své spoluodpovědnosti za jejich myšlenkový obsah i jazykovou formu. Nevýhodou předložené interpretace je naopak to, že je vedena výlučně pojmem knihy a nakladatelské činnosti, který v § 31 *Metafyziky mravů* a v článku „O neoprávněnosti padělání knih“ pomijí jiné, tedy systematické i historické, souvislosti, které jsou při interpretaci Kantova spisu *O výrobě knih* právě tak důležité, nebo dokonce ještě důležitější. Příkladem takové souvislosti je nepochybně to, že spis *O výrobě knih*, jak se obvykle zdůrazňuje, je součástí širší polemiky, kterou Kant vedl s Nicolaiem o interpretaci některých klíčových pojmů své teoretické i praktické filosofie. Ačkoli se tato historická souvislost obvykle zdůrazňuje, nebyla dosud odpovídajícím způsobem systematicky vytěžena. Má-li být Kantův spis *O výrobě knih* interpretován jako text polemický, pak by jeho interpretace měla být vedena s ohledem k pojmu polemického užívání rozumu, který Kant rozvíjí v *Kritice čistého rozumu* (A 738–757/B 766–785). Tomuto pojmu a problému byla však doposud věnována jen malá pozornost. Historicko-systematická interpretace Kantovy polemiky s Nicolaiem, ale nejen s ním, tedy dosud čeká na své provedení.

otevřel, ale který již dále nesledoval a nezkoumal. Rozumová a myšlenková činnost nemá totiž pouze logické, ale také faktické podmínky, které ji činí možnou. Ke zkoumání těchto podmínek je však zapotřebí zohlednit příslušná fakta.

Fakta, k nimž je v této souvislosti zapotřebí přihlížet, je možno s Kantem označit za *fakta rozumu*. Pojem rozumového faktu Kant užívá ve dvou základních významech. V kontextu praktické filosofie jím označuje faktickou existenci rozumu ve formě *mravního zákona*,<sup>49</sup> v kontextu teoretické filosofie jím ale označuje faktickou existenci rozumu ve formě *spisu*.<sup>50</sup> Jestliže zkoumání logických podmínek činnosti lidského rozumu a myšlení, jak Kant zdůrazňuje, nesmí být zkoumáním jednotlivých knih a systémů,<sup>51</sup> pak zkoumání jeho faktických podmínek takovým zkoumáním být musí. Kantův systém transcendentální a kritické filosofie, dochovaný prostřednictvím jeho sebraných spisů, může v této souvislosti plnit hned dvojí funkci: může být východiskem, ale také předmětem uvedeného typu transcendentálního zkoumání. Kantův článek „O neoprávněnosti padělání knih“ a spis *O výrobě knih*, které dávají odpověď na otázku „Co je kniha?“, výslovně formulovanou v § 31 *Metafyziky mravů*, lze tedy využít ve dvou základních směrech: jednak ke zkoumání problému autorských a nakladatelských práv, jednak ke zkoumání problému podstaty a funkce textu, tj. problému textuality a mediality.

---

49 AA VI, 26.

50 A 764/B 792 nn.; AA XX, 341.

51 A VII.